

'De vernissage' van het MartHa!tentatief

toneel over het ontembare leven aan het begin van de 21ste eeuw

0. voorbericht

Dit verhaal speelt zich af in het land België, dat te vinden is ergens tussen Duitsland, Nederland en Frankrijk in. Het interessante aan België is dat dit land elk jaar minder en minder bestaat. Of meer en meer verdamp, zo u wil. En stilaan verandert in twee landen; Wallonië en Vlaanderen. Dit verhaal speelt zich in toenemende mate af in het land Vlaanderen, waar meer en meer mensen ervan overtuigd zijn dat zij harder werken, ondernemender zijn én verstandiger dan de mensen die in het land Wallonie wonen. De meeste Vlaamse mensen spreken Nederlands en wonen in verkavelingen waar eens natuur was. Dit verhaal echter speelt zich af in een stad, waar de meeste mensen geen Nederlands spreken en sommige kinderen een koe nog nooit in het echt hebben gezien. Deze stad heet Antwerpen, is één van de mooiste steden ter wereld (eigenlijk ontbreken er alleen heuvels om ze écht de mooiste stad van de wereld te noemen). Er is een prachtig historisch centrum, er is een machtige stroom die de stad omspoelt, er is een wereldhaven, er zijn prachtige uitgeleefde wijken met armoezaaiers van over heel de wereld. En er zijn wij. De verzamelde artiesten van het MartHa!tentatief.

In april 2010 ging in Antwerpen (Belgie) de theatercyclus 'de revue van het ontembare leven' van start, een reeks toneelstukken van het theatergezelschap het MartHa!tentatief over de veelkleurige stad aan het begin van de 21ste eeuw. De eerste voorstelling 'de vernissage' was alvast om meer dan één reden opmerkelijk. Na jaren van trial en vooral error vond het gezelschap eindelijk een manier om op een waarachtige wijze een stuk hedendaagse stad te verbeelden. Een maanden durende en intense researchperiode op het de Coninckplein, dat de pleisterplaats is van mensen met een ernstige drugsproblematiek, resulteerde in een bijzondere voorstelling waar een hoogstaande artistieke kwaliteit hand in hand ging met de actieve deelname van deze pleinbewoners aan de voorstelling. Regisseur en schrijver Bart Van Nuffelen (1973) tracht hieronder te duiden waar 'de vernissage' slaagde waar veel (ook van zijn) andere pogingen faalden. En ook waarom deze voorstelling een blauwdruk zou kunnen zijn voor de verdere exploratie van de verhalen van een moderne stad. Een verhaal in 10 opmerkelijke tips.

1. lever een formidabele wanprestatie

Op een dag las ik onderstaand citaat van Anil Ramdas, een uit Suriname afkomstige Nederlandse schrijver, en het trof me als een bliksemschicht;

'Het is toch een formidabele wanprestatie van de Nederlandse (Vlaamse) vertellers om niet in te zien dat hun samenleving in de afgelopen twintig jaar drastisch van kleur en aard is veranderd? Terwijl een miljoen burgers hun dagelijkse vernederingen verbijten, kijken de Nederlandse (Vlaamse) schrijvers een andere kant op'.

Ook wij (en ik spreek nu in naam van mijzelf, het gehele MartHa!tentatief en zo goed als alle andere Vlaamse en dus blanke toneelschrijvende burgerjongens) zijn hieraan niet ontsnapt. Zoals ook criticus Wouter Hillaert in zijn artikel 'Dover zien en sterven' (RektoVerso, maart 2009) opmerkt, valt uit het hedendaagse Vlaamse theater vooral af te lezen dat de komst van de migranten geen onderdeel uitmaakt van de geleefde of

verbeelde werkelijkheid. En ik weet hoe dat komt. Heel simpel. Het is al moeilijk te schrijven over wat ge kent, laat staan te moeten schrijven over wat en wie ge niet kent.

Ik woon al jaren vlakbij het de Coninckplein, een klein verloederd plein in de stationsbuurt van Antwerpen, dat sinds dertig jaar een pleisterplaats is voor daklozen, drugsverslaafden en andere verdwaalde zielen. Ook de inplanting van de centrale openbare bibliotheek op het plein (sinds 2003) en de bijpassende inspanningen van het stadsbestuur om het plein 'respectabel' te maken met frequente en repressieve overlastacties, stadsvernieuwingsprojecten en de inzet van een hele batterij buurtwerkers en sociale organisaties hebben niet mogen baten. Tot vandaag is er een groep mensen voor wie het plein hun thuis is, met de bijhorende overlastverschijnselen zoals nachtlawaai, zwerfvuil en drugsgerelateerde criminaliteit. Al jaren ben ik gefascineerd door die groep pleingebruikers, door de mechanismen van het plein, door de impact ervan op mijn eigen leefomgeving. En in de loop van die jaren werd ikzelf deel van het plein. En waar die pleinbewoners (vroeger zou ik 'die verslaafden' geschreven hebben, maar na dit project dus niet meer) in de eerste jaren een even dreigende als onbegrijpelijke groep vormden, is dat stilaan veranderd. Ik leerde hen als burens kennen. Ik leerde dat er sociale pleinbewoners zijn en norske, heel vrolijke en oneindig verdrietige. Maar pas toen ik in 2008 werd uitgenodigd om als vrijwilliger deel te nemen aan het zogenaamde 'kunstenproject' leerde ik de pleinbewoners echt kennen.

't Vlot en Free Clinic, twee onderling zeer verscheiden sociale organisaties die zich het deplorabele lot van deze straatbewoners aantrekken, hebben sinds 3 jaar de handen samengeslagen voor het zogenaamde 'kunstenproject'. Dat bestaat uit een reeks workshops grafiek, tekenen en theater voor de pleinbewoners onder begeleiding van professionele kunstenaars. En het is daar, in de schamele onthaalruimte van 't Vlot, dat de eenvoudige waarheid week na week binnensijpelde; dat de verslaafde mensen gewoon maar mensen zijn gelijk jij en ik. En dat lijkt misschien een banale karamellenwijsheid, maar dat zoudt ge niet zeggen, moest ge die verslaafde mensen kennen. En hoe die soms compleet in fruit op het plein rondhangen. Ik voerde er lange en vaak moeizame gesprekken en stilaan begreep ik dat deze pleinbewoners ondanks hun deplorabele levensomstandigheden dezelfde dromen hebben als ikzelf. Dat ze niets verlangen dan begrepen worden en gerespecteerd, gelijk wij allemaal. En hun verslaving werd van hoofdzaak stillekesaan een bijzaak. Gelijk ook mijn eigen verslaving een bijzaak is geworden, in de loop der jaren. En toen na afloop van de workshops bleek dat het kunstenproject door gebrek aan subsidies niet langer zou kunnen worden georganiseerd en er gezocht werd naar een oplossing is het stillekes in mij beginnen smeulen. En na het lezen van twee sleutelboeken gedurende de grote vakantie is het opgeflakkerd tot een heilig vuur...

2. ga aan een toscaans zwembad liggen (en lees er de juiste boeken)

Die sleutelboeken las ik, ik moet het toegeven, aan een zonovergoten zwembad in Toscane, zoals algemeen geweten de typische vakantiebestemming van min of meer welstellende theaterregisseurs als ikmijzelf. Maar na het lezen van die boeken kon dat zwembad me gestolen worden en was ik hongerig om de terugtocht naar mijn grauw plein aan te vatten, omdat ik nu eindelijk wist hoe het verhaal van dat plein te vertellen.

In het groots opgezette en gedocumenteerde *Het Land van Aankomst* schetst de Nederlandse publicist en professor grootstedenbeleid Paul Scheffer een somber beeld van de multiculturele samenleving. Hij beschrijft hoe de migratiegolf van de laatste 25 jaar ongezien is in de geschiedenis en onze maatschappij voor haast onhaalbare uitdagingen plaatst. Intrigerend is bijvoorbeeld zijn vaststelling dat de evolutie naar een 'global village' (goedkoop reizen, razendsnelle internetverbindingen, sateliettelevisie) integratie de facto onmogelijk maakt. Migranten behouden familiebanden in het land van oorsprong en zoeken er hun bruid.

Schotelantennes brengen het dagelijkse nieuws van een ver land tot in hun woonkamer. En het nieuws van hun land van aankomst kennen ze niet, net als haar verbeelde werkelijkheid; de kinderseries, de soaps, de

acteurs. Het zegt hen allemaal niets. Nu niet. En nooit niet. Gevolg is dat de hedendaagse stad steeds meer zal evolueren naar een cluster van min of meer geïsoleerde eilanden van groepen migranten met een eigen achtergrond en verbeelde realiteit. En dat op die manier steeds meer (tot voor kort) evidente bruggen tussen die eilanden worden geslecht. Paul Scheffer leert ons dat we ons niet langer kunnen verschuilen achter het oude idee dat – als we maar lang genoeg wachten – het intercultureel samenleven wel vanzelf zal komen. En dat we daar dus moeite voor zullen moeten doen. Dat we mekaar, in al onze verscheidenheid, meer dan ooit tevoren zullen moeten leren kennen. Dat we de straat op moeten. Om te spreken. En te luisteren.

Met *Bright Shiny Morning* schreef de Amerikaanse schrijver James Frey een biografie van Los Angeles. In een verbluffende 400 bladzijden beschrijft hij vele honderden levens die onderling enkel verbonden zijn door de lokroep van LA en het gedeelde geloof in de Californische droom. Soms worden die levens verteld in 5 zinnen. Soms op een half blad. Soms in één enkele zin. En de optelsom van al die levens is een ontroerende ode aan de moderne grootstad als verzameling van gedeelde dromen.

En zo wist ik, daar aan dat zwembad in toscane, plots wat me te doen stond; werkelijk op zoek gaan naar de verhalen van al die nieuwe mensen op hun geïsoleerde eilanden in mijn oude stad. Eilanden die ik bij terugkomst in de stad plots ook werkelijk kon onderscheiden. Alleen al het nachtcafé 'Capitole', waar ik in de avonden graag aan mijn teksten schrijf, herbergt drie zeer onderscheiden groepen mensen die vlak naast mekaar leven, maar verder volstrekt niets met mekaar te maken (willen) hebben. De achterkant van het café is het territorium van een soort middenkader van drugsdealers, die vandaar straatdealers aansturen. Aan de voorkant van het café staat een Pakistaanse biljart (een soort van gladde tafel ten behoeve van een vreemd spel met zwarte en witte schijfjes die in uitsparingen dienen geschoven), waarrond zich avond na avond tientallen Pakistanen en Indiërs verdringen. En alles klopt, behalve café Capitole. Dat had in een Pakistaanse vallei moeten liggen en niet in de stationsbuurt van een middelgrote Europese stad. En tussen de biljart en de dealers staan er een aantal tafeltjes waar dakloze ouderlingen een deel van de nacht komen doorbrengen, en tot dat eiland behoor ikzelf en mijn computer. En daar, tijdens die zomernachten in café Capitole, ontstond het plan dat al die nog te voeren gesprekken met al die eilandbewoners moesten leiden tot een reeks stukken die we de 'Revue van het ontembare leven' hebben genoemd.

3. creëer een ambitieus overkoepelend project

De **Revue van het Ontembare Leven** is een reeks van tien toneelstukken over mensen die hier gisteren zijn aangespoeld, of veertig jaar geleden. Over mensen die hier al heel hun leven wonen en op een dag drenkeling zijn geworden in hun eigen stad. Anderhalf jaar toneel over een onwerkelijk plein. Over Polen op een bank in het park. Over een wachtzaal vol doden. Een school vol kinderen. Een bmw vol Marokkanen. Over onszelf in ons veilig huis. Het is overigens een merkwaardige theatrale paradox dat echte herkenning pas ontstaat wanneer de lens maximaal ingezoomd wordt. Alsof de toeschouwer het eigen leven pas in een ander herkent, als dat andere leven zo privé, zo echt en zo waarachtig mogelijk beschreven en gedocumenteerd wordt. Daarom werd beslist om voor elke voorstelling van de revue in te zoomen op een zeer kleine, ogenschijnlijk zelfs banale plek in de stad. Niets is echter minder waar; elke Europese stad heeft een stationsbuurt waar eenzame zielen aanspoelen (revue # 1 - de vernissage) elke (groot)stad wordt door bus- of metrolijnen doorsneden (revue # 2 - de bus), concentratiescholen (revue # 3 - de groenstraat) vormen een 21ste eeuwse realiteit, enzovoort enzoverder.

Een revue is volgens van Dale 'een theaterstuk bestaande uit een aaneenschakeling van losse tonelen (...)
meestal afgewisseld met zang en dans in veelal groots opgezette decors'. De groots opgezette decors zijn in ons geval de straten, pleinen en verloren gronden van deze stad. De losse tonelen zijn schijnbaar

dagelijkse taferelen; mensen die op de tram wachten bij valavond, een groepje Polen op een zondagnamiddag in het park of een vrouw die uren stilstaat op het midden van het plein. Zang en dans is er in de vorm van een filmische soundtrack waarin de verhalen van de passanten, de wachtenden en de rondhangenden verteld worden.

Schitterend doel ervan is het leven in de veelkleurige stad aan het begin van de 21ste eeuw te verbeelden en het oneindig reservoir aan moderne verhalen aan te boren en met elkaar in interactie te laten treden. En zo gaan al die levens die op andere dagen naast mekaar geleefd worden - zo luidt althans de theorie - op een avond even een interactie aan en wordt het veelkantige universum van de moderne stad tastbaar.

Met de eerste voorstelling '**de vernissage**' werd die ambitie alvast op wonderbaarlijke wijze werkelijk.

*'de voorstelling '**de vernissage**' biedt iets dat verder reikt dan de muren van de zaal. De echtheid van daarbuiten sluipt naar binnen. De verhalen van het plein blijven hangen. Ze ontroeren zonder op sentiment te mikken, maar bovenal doen ze ons stilstaan bij wat er allemaal naast ons leeft in de stad en waar we doorgaans gewoon voorbij lopen. Dat kleine stukje stad wordt voor eens en voor altijd een tikje anders'.*
(inez minten / theatermaggezien)

4. overdenk - alvorens van start te gaan - uw roemruchte nederlagen

Het is een onwrikbare wet; uit één mislukking valt oneindig meer te leren dan uit tien overwinningen. Het stuk '**leuwendijk**' (2002) is zo'n interessante mislukking. Maar alvorens ik u ter lering en vermaak de redenen van die mislukking uit de doeken kan doen, moet ik u eerst vertellen in welke traditie dat stuk tot stand kwam.

Ergens eind jaren '90 ontstond in de subsidiepolitiek van de Vlaamse Gemeenschap een nieuwe subcategorie; de zogenaamde sociaal-artistieke projecten. Er kwam plots een niet onaanzienlijke pot geld vrij voor projecten die naast een artistiek ook een sociaal/emancipatorisch einddoel beoogden. In de meeste gevallen kwam dat erop neer dat professionele theatermakers en gezelschappen aan de slag gingen met zogenaamde kansengroepen; migranten, gevangenen, verslaafden, kansarmen. Ook '**leuwendijk**' was zo'n sociaal-artistiek project. Met een tiental kansarmen uit Leuven (een kleine stad in vlaanderen met een grote universiteit, die - pour la petite histoire - tijdens WO I de eerste stad was die door de oprukkende Duitse troepen in puin gelegd werd, wat toenertijd wereldwijd opschudding veroorzaakte) werd een adaptatie gemaakt van '**waiendijk**', de toenmalige succesvolle locatievoorstelling van het fenomenale MarHa!tentatief. Zo heet ons gezelschap nu eenmaal, dat hebben we eens op een zatte avond beslist en nu zitten we ermee en u dus nu ook. En dat was het idee; op het moment dat '**waiendijk**' in Leuven zou spelen, zou voorafgaand aan de voorstelling de adaptatie ervan door de kansarmen te zien zijn. Zodat het geachte publiek de realiteit van het echte leven (leuwendijk) zou kunnen afmeten aan de theatrale vertaling ervan (waiendijk). Zo gezegd, zo gedaan.

Drie maanden voor de opvoeringen van '**waiendijk**' in Leuven, trok ik langsheen de Leuvense buurthuizen en stelde er na een uitputtende kennismakings- en selectieronde mijn team acteurs samen; een bont samenraapsel van mensen die door het lot, de fortuin of hun eigen stomme schuld in een min of meer deplorabele situatie waren verzeild. De daaropvolgende weken lazen we het oorspronkelijke stuk (waiendijk) en reflecteerden over hoe het fictieve verhaal naar hun werkelijkheid kon vertaald worden. En dit was dat fictieve verhaal; een juffrouw op de vlucht voor haar verleden laat zich door een behendige verkoper een rolluik aansmeren, beseft al snel dat een rolluik haar niets zal bijbrengen en onderneemt vervolgens een queeste doorheen de haar vreemde stad teneinde de bestelling van de rolluik te annuleren. Door het overwinnen van de opeenvolgende opstakels wint ze haar eigenwaarde terug en komt ze in het

reine met haar verleden. En ge zult het amper kunnen geloven na deze samenvatting; maar het was écht een leuk stuk, en nee, niet boodschappelijk en ja, wel ontroerend.

Deze vertaling was het interessante gedeelte van het proces. De deelnemers vertelden hun soms schrijnende verhaal, maten het af aan het fictieve verhaal en samen maakten we een nieuw scenario. Dat op een aantal momenten werkelijk en op interessante wijze schuurde met de toneelversie. Omdat het ontroerend was in zijn onbeholpen menselijkheid. Omdat het blootlegde dat de realiteit soms echt poëtischer is dan de verzonnen realiteit. Maar vervolgens riep de plicht en verdeelden we de rollen, repeteerden we nog enkele weken in een bordkartonnen decor en speelden we uiteindelijk ons stuk. En het trok op geen kloten.

'Leuwendijk' was in het zelfde bedje ziek als 99 procent van de andere toenmalige sociaal artistieke projecten; het was weliswaar in zekere mate sociaal geslaagd (de deelnemers beleefden een intense en collegiale tijd, deelden een succeservaring en sommigen ervan koesteren die maanden ook nu nog, bijna tien jaar na datum, als een schat) maar artistiek was het niveau ronduit onvoldoende. En ik heb er lang over nagedacht waarom dit stuk net als alle andere sociaal artistieke producties (en ik kan het weten, ik heb er al tientallen, misschien wel meer dan honderd gezien) welhaast per definitie artistiek niet voldoet. En ik ken, denk ik, ondertussen het antwoord en het is simpel; omdat toneel spelen een ambacht is. Tot spijt van wie het benijdt. Alleen nog maar een publiek van enkele honderden mensen toespreken en tegelijkertijd doen of je per toeval uitspreekt wat je zegt, is al een hele kunst op zich. Die vaak pas na enkele jaren training tot een goed einde kan worden gebracht. Ik geloof wel dat een zeldzame witte raaf op enkele maanden tijd en dankzij intensieve begeleiding tot zo'n prestatie kan worden gebracht, maar een heel ensemble van ongeofende spelers geraakt zover niet. En dat brengt ons automatisch tot het meest hatelijke aspect van sociaal artistieke voorstellingen; dat ge als kijker doorheen de onkunde van de speler moet doorkijken om de werkelijke waarde van het stuk te ontwaren. Dat ge uzelf moet dwingen om de acteurs al hun onkunde; het ongemakkelijk gefrunnik, het zelfverzekerd gewauwel, het nadrukkelijk debiteren, het vlakke spel, de tenenkrullende samenzangen... te vergeven. En de vaststelling dat ik deze symptomen niet heb kunnen vermijden in 'leuwendijk' was de reden om radicaal en met onmiddellijke ingang met het maken van sociaal artistieke projecten op te houden. Sinds die dag heeft het fenomenale MarHa!tentatief geen sociaal artistiek project meer gemaakt. Maar wat erger is, sinds die dag hebben we nooit nog gewerkt met niet-spelers op de scène. Tot nu dus.

Waarom nu terug wel? Om twee al even belangrijke redenen.

1. het geloof dat de werkelijke realiteit de verbeelde realiteit soms overtreft

Het herwonnen geloof dus dat de werkelijke verhalen van de stad vandaag het vertellen meer dan waard zijn en meer zelfs; dat een schrijver die verhalen niet zo rijk en gelaagd kan verzinnen als ze zich werkelijk voordoen. Het cliché van de realiteit die de fictie overtreft dus. En verder gedacht - en nu begeef ik mij waarlijk op glad ijs - dat 'echte' mensen interessanter zijn om naar te kijken dan acteurs. Of anders en beter gezegd; ik zie zomaar op straat dagelijks mensen die ik heel graag op een podium zou willen zien. Omdat ze alleen door hun 'zijn' al een groots en meeslepend verhaal lijken te vertellen. Door de manier waarop ze wantrouwig of net heel open rondkijken. Of door de manier waarop hun gitzwarte huid glimt in de zon. Of door de manier waarop ze zich aan hun winkelkar vastklampen. En is dat alles dan niet in tegenspraak met bovenstaande bezwaren tegen niet professionele acteurs?

2. de oplossing van het probleem ligt voor de hand

Al is dat, zoals dat gaat, pas jaren later duidelijk geworden. Het komt erop neer om toneelstukken te gaan maken waarin de val van 'het toneel spelen' wordt vermeden. Met andere woorden; op zoek te

gaan naar een manier om de verhalen van en met werkelijke mensen te vertellen zonder dat ze moeten acteren. Om een manier te zoeken waarop deze mensen op het toneel gewoon kunnen 'zijn'. En door het louter aanwezig 'zijn' op dat podium hun hele grootse en meeslepende verhaal te delen met het talrijk opgekomen en steeds opgewonder wordende publiek. Dat zou de uitdaging worden voor de vernissage en met uitbreiding daarvan de gehele 'revue van het ontombare leven'.

Nu alle dure eden zijn gezworen, alle hoogdravende voorbeschouwingen zijn geschreven, alle dossiers zijn vervaardigd, alle inzichten zijn verwoord, begint het echte werk. En hoe begint ge in godsnaam aan een stuk over één van de moeilijkste en onbegrijpelijke pleinen van de stad???

5. laat u bijstaan door ingewijden

Zoals ik in de jaren voorafgaand aan het stuk mocht ondervinden, is het milieu van de pleinbewoners zeer gesloten en onderhevig aan voor buitenstaanders onbegrijpelijke wetten en regels. Het was zonneklaar dat we ons moesten laten bijstaan door de op het plein aanwezige hulporganisaties. En geen betere manier daarvoor dan het 'adopter' van het kunstenproject, dat reeds drie jaar op zeer bescheiden wijze de pleinbewoners met grafiek, fotografie en theater in contact had gebracht. Het MarHa!tentatief vroeg en kreeg een extra subsidie om de werking ervan verder te zetten en één van de vaste begeleiders (eduardo tardaguilla, een uit uruguay afkomstige fotograaf) opnieuw aan te werven. Maar nóg belangrijker; op die manier werd de knowhow en de kennis van de beide organisaties die dit project organiseerden ('t Vlot en free clinic) als vanzelf binnengehaald. En zoals verder zal blijken uit dit verslag, was hun ervaring onmiskenbaar broodnodig voor het welslagen van dit project.

Na grondig overleg werd besloten om het kunstenproject langer te laten duren (vijf maanden ipv de drie voorheen), een tweede begeleider uit ons eigen gezelschap in te schakelen (grafisch vormgever tom clement) en meer gericht te gaan werken rond de thema's die in de voorstelling aan bod zouden komen. De hulporganisaties legden hun eigen en logische accenten; een lage instapdrempel, het persoonlijke belang dat steeds moest primeren op het artistieke eindresultaat en de garantie op de nodige anonimiteit. En bovenal werd afgesproken het proces permanent te evalueren en bij te sturen waar nodig.

Dit stuk, dames en heren, zou eerst 'de vernissage van de expo straatkunst door de verzamelde verslaafden van het plein' heten. Maar dat mocht niet. Dat mocht niet van de madammen van promotie die het ondertussen gehad hebben met titels die te lang zijn om te onthouden. En dat mocht ook niet van de hulpverleners. Gelijk de patienten van de psychiatrische kliniek van la borde geen patienten zijn maar inwoners en de techniekers van het Marthatentatief geen techniekers zijn maar vormgevers, zo mogen de verslaafden van het plein geen verslaafden worden genoemd, maar wel bv de gasten, of de mannen, of de straatbewoners, of de straatgebruikers.

6. beleef een intense research periode

De meeste workshops vonden plaats in het teneerdrukkende lokaal van het Vlot boven de weekkapel

Sommige mensen kwamen binnen, tekenden één prachtige wenkbrauw en waren weer weg. Sommige mensen werkten uren aan een zelfportret om het uiteindelijk te verfrommelen. Sommige mensen wilden niet gefotografeerd worden. Sommige mensen staan op honderden foto's vereeuwigd. Sommige mensen werkten abstract. Sommige mensen maakten er een stilleven. En al die mensen samen maakten op 12 december 2009 samen hetvolgende een tafereel.

Tafereel 2 – jonge vrouwen (fragment uit de voorstelling 'de vernissage')

Twee jonge vrouwen. Zij is nog geen minuut binnen. Ze heeft al koffie genomen. En drie zakskes

suiker. Ze heeft haar zwarte jas al uitgedaan. Is al gaan zitten en terug rechtgestaan. En ze heeft al vijftien vragen gesteld. Aan de andere jonge vrouw, laten we haar Marein noemen. Of dat nu eigenlijk nog normaal is? Ja maar vinde jij dat nog normaal? Vinde jij dat nog normaal hoe hij doet? Wat moet ik nu doen vinde jij? Marein heeft al drie keer haar mond opengedaan om te antwoorden. Tevergeefs. Zit den dokter vandaag? En tot waduur? Hoe laat is dat nu? Vinde jij dat normaal dat ik alleen naar den dokter moet gaan? Is da normaal da kik alles altijd alleen moet doen? Ja maar zijt nu eens eerlijk, is dat nog normaal? Marein tracht al niet meer te antwoorden. Ze wacht. En tracht te blijven luisteren. Ze ziet dat het goed is vandaag. Veel volk. Mensen die binnen en weer buiten lopen. Ze hoort de cowboy met zijn hoge stem aan een man uitleggen dat het vandaag 'zelfportret' is. Ze ziet hoe de man aandachtig luistert en vervolgens een poes tekent. Ze ziet hoe de jonge vrouw opnieuw koffie pakt. Met drie suikerkes. Ze ziet hoe haar vorige koffie nog onaangeroerd op de hoek van de tafel staat. Ze ziet hoe een heel jonge vrouw die zij nog nooit eerder zag aarzelend binnenkomt. Hoe ze onwennig kijkt naar al die mensen die tekenen op hout. Hoe ze verlegen haar jas openritst. Hoe daar een hoogzwangere buik verschijnt. Hoe de vrouw met de vier levens zich al snel van de tekenafel losmaakt en de nieuwgekomen vrouw een koffie aanbiedt. Terwijl de vragen maar over haar heen blijven stromen.

Het wonderlijke aan deze wekelijkse bijeenkomsten was hoe de begeleiders, een bonte verzameling professionelen, vrijwilligers en tijdelijken, al snel volledig opgingen in het geheel. De zakelijk leidster van het Martha! tentatief creëerde week na week de meest psychedelische werken, de dakloze werkte ordelijk en gestructureerd. Caroline, het researchmeisje met het gele hemd, wou net als Dave het liefst een nieuw leven beginnen. Zoals zovelen lag ook vrijwilligster Diane des nachts haar leven te overdenken. Stagiaire Carly vertelde op een avond sereen hoe ze jarenlang een gezin vormde met een zware gebruiker. En iedereen was bijwijlen overdonderd door het binnenspijpelende leven van het plein. Toen de jonge vrouw haar vragen uiteindelijk op haar spiegelbeeld in het raam afvuurde. Toen een man zacht zat te snikken. Toen de heel jonge vrouw een week later even verlegen weer binnenkwam, zacht vertelde dat er een kindje was geboren en dan voor eeuwig verdween. We waren blij toen P. op de voorlaatste workshop eindelijk een foto trok. En iedereen vatte een bijzondere genegenheid op voor Fons, die elke week trouw aanwezig was, eigenhandig een geheel nieuwe kunststroming ontwikkelde en werkelijk op elke fotosessie poseerde, liefst zoveel mogelijk. En zo op een bepaalde manier de verpersoonlijking van het kunstproject werd, dat als doel had essentiële werken te maken over het leven op het plein. Om daarna nog beter het gehele waargebeurde verhaal van het plein te kunnen vertellen. In tien taferelen.

In november 2009 ging het kunstenproject van start, de wekelijkse workshop (maandag 14 - 17u) in het trieste inlooplokaal van het Vlot, nabij het De Coninckplein. Onder leiding van Tom Clement en Eduardo Tardaguilla gingen week na week meer pleingebruikers in een informele koffie-met-taart sfeer aan de slag met verf en fototoestel. Zoals gehoopt was dit kunstenproject het ideale 'glijmiddel' om snel en doelgericht door te dringen tot onze eerste doelgroep. In de marge van de workshops konden we informele gesprekken voeren, die al snel officieel werden, d.i. voortgezet op neutraal domein en opgenomen. Nog belangrijker was dat we op die manier voor de gehele groep pleinbewoners (ook voor de meerderheid van bewoners die niet aan het kunstenproject deelnamen) al snel werden beschouwd als 'veilig' ofte 'te vertrouwen' en ons relatief ongehinderd op het plein en tussen de pleinbewoners konden ophouden (dit in schril contrast met andere reporters en fotografen die steevast van het plein worden gejaagd). Wat ons in staat stelde nog meer dan te voren de mechanismen van het plein van naderbij te aanschouwen, overdag en 's nachts.

De researchperiode was een intense belevenis. Gedurende enkele maanden waren we omzeggens dag en nacht op het plein aanwezig, we voerden lange en vaak intense gesprekken over leven en overleven in de

hedendaagse stad. We maakten vechtpartijen mee, we zagen een tram ontsporen, we zagen dagelijks auto's tegen verdwijnpaaltjes aanbotsen. We leerden wie drugs koopt, wie drugs verkoopt, wie drugs verkoopt om drugs te kunnen kopen. We zagen mensen gebruiken, we zagen mensen wenen, we zagen mensen heel hard lachen om een vreemde mop. We dompelden ons onder in een vreemde, betoverende, soms huiveringwekkende wereld. En af en toe werd het ons allemaal te veel. En vielen we flauw. Of moesten we efkes een dag van het plein wegblijven.

In de periode januari / maart konden we op zeer korte tijd (anderhalve maand) zeer veel (een 30-tal) intense interviews afnemen met in onze ogen representatieve leden van deze groep pleinbewoners. Door de relatieve veiligheid die de bescherming van de pleinbewoners ons bood, konden we ook in gesprek geraken met mensen die door de hulpverlening amper bereikt worden (de dakloze en drugsverslaafde illegalen bijvoorbeeld die vaak als straatdealers opereren, en wier lot nog erbarmelijker is dan dat van de belgische verslaafden). Daarnaast voerden we evenzo gesprekken met de hulpverleners van het plein. Over het plein. Over de pleingebruikers. Over hun visie daarop, hun hoop, hun desillusie. Om een zo breed mogelijke blik te krijgen, spraken we ook met al dan niet betrokken buurtbewoners, met toevallige voorbijgangers en/of bibliotheekbezoekers en met het hoofd van de drugsbrigade van de stad antwerpen.

7. pas uw plannen permanent aan aan de wijzigende omstandigheden

De omstandigheden wijzigden permanent zoals dat met dit thema te verwachten en te voorzien was. Getuige dit fragment uit de tekst;

De straatbewoners zijn al enkele weken opvallend afwezig. Niet alleen op het plein, maar nog duidelijker in de lokalen van het Vlot, waar wij hen elke maandag verwachtingsvol opwachten. Tevergeefs. Week na week komt er minder volk. En na een tijdje wordt het een beetje belachelijk. Zitten we met tien man te kijken naar één man die een wenkbrauw tekent, ge ziet hem denken, 'waar ben ik terechtgekomen' en vlug weer weggaan om nooit meer terug te komen. Caroline wacht al weken op de terugkeer van de babelse Mohammed, een jongen die acht talen spreekt en die zo schrijft ze op een avond 'steeds zo hartsverscheurend vriendelijk lacht'. Een deelnemster eist per mail om al haar werk uit de toekomstige expo te verwijderen, omdat ze het gevoel heeft dat de moderne stadsmens enkel in de duistere aspecten van haar leven is geïnteresseerd. Het wordt dag na dag duidelijker dat het zeer moeilijk zal zijn om de mensen van het plein ook werkelijk bij de voorstelling te betrekken. En alsof dat nog niet erg genoeg is lijkt de groep bovendien onder onze ogen en zonder dat we het hebben gezien uit mekaar te zijn gevallen. En wij vragen ons af of dat de schuld is van de kou. Of de schuld van de sneeuw die vannacht gaat vallen. Of misschien de schuld van onszelf. Van ons vragen heel de tijd. Van ons gedoe met data. Van onze regels, ons afspraken, ons schema's. Ge hoort het; de artiesten van het MartHa!tentatief weten het efkes niet meer.

Meer dan bij welk eerder project ook hebben we onze plannen permanent moeten bijstellen. Zeer veel veronderstellingen bleken onwaar of onmogelijk te realiseren. De realiteit bleek vaak nog veel moeilijker te hanteren dan verwacht of gevreesd. We hebben ook onze eigen wetten en regels soms meer dan ons lief was in vraag moeten stellen; wij konden bv wel eisen dat tijdens de repetities geen drugs gebruikt zouden worden, maar die eis bleek eenvoudigweg niet afdwingbaar. Wij konden wel eisen dat iedereen om 16u aanwezig zou zijn, maar sommigen kwamen rond etenstijd (18u), sommigen kwamen rond de voorstellingstijd (20u) en sommigen kwamen soms gewoon niet. Die bleven een avond afwezig. Of die zagen we nooit nog terug. In het hereiken van leefregels en afspraken bleek de expertise van de ingewijden van het Vlot en Free Clinic onontbeerlijk. Zij hielpen ons de zaken anders bekijken en waakten zorgvuldig over het belang van de

deelnemers. Anderzijds ontstond er vooral in de laatste repetitieweken een groeiende spanning tussen de artistieke (martha|tentatief) drang en de sociale ('t Vlot en Free Clinic) bekommernissen. Een zeer logische en onoplosbare spanning, die even logisch pas enkele dagen na de première terug verdween.

8. jaag echter halstarrig de vooropgezette artistieke droom na

Het was onze droom om een toneelstuk te maken waarin die vreemde, betoverende en soms huiveringwekkende wereld van het plein op het toneel werkelijkheid wordt. Dat hebben we gedaan door uit alle opgetekende verhalen (uit de urenlange interviews dus) juist die zinnen te isoleren die we de 'toverzinnen' noemen; zinnen die de gehele waarheid van iemand samenvatten. Deze zinnen werden gemonteerd in een groter en overkoepelend verhaal van het plein.

Het was onze droom om een toneelstuk maken over de moderne veelkleurige stad. Dat hebben we gedaan door naast de getuigenissen van de pleinbewoners ook de verhalen van hele wereld op te tekenen; hoe de dakloze Antonio Gomez uit Guinée-Bissau hier 's nachts kou lijdt, hoe Shirley May Wong hier 23 jaar geleden aanspoelde, hoe Sarah een streep trok van Kinshasa tot hier en hoe ze nu 's nachts kantoren poetst, hoe een naamloze Pakistaan op een dag te pletter sloeg met het bevestigen van een sattelietschotel op zijn dak, enzovoort enzoverder.

Het was onze droom om de pleinbewoners in het stuk aanwezig te laten 'zijn' en niet in de val te trappen van 'het acteren'. Dat hebben we gedaan door professionele acteurs het overkoepelende verhaal (met documentair karakter) van het plein te laten vertellen. Een verhaal dat werd doorsneden door de toverzinnen van de geïnterviewden en dat werd begeleid door een uitgekende soundtrack, ter ondersteuning van de emotie. Dat hebben we gedaan door het geachte publiek een koptelefoon op te zetten, zodat dat verhaal intens zou binnenkomen. Dat hebben we tenslotte gedaan door aan de pleingebruikers, wiens vertrouwen we in de loop van de maanden hadden kunnen winnen, te vragen aanwezig te zijn en heel af en toe kleine, welhaast symbolische tafereelen te spelen.

Het was onze droom om eindelijk het toneelstuk te maken waar al die verhalen die dag in dag uit naast mekaar geleefd worden, gedurende ongeveer een uur en twintig minuten een interactie aangaan en het veelkantige universum van de moderne stad zichtbaar maken. Dat hebben we gedaan door het publiek uit te nodigen op een vernissage, dwz de opening van een tentoonstelling van al het grafisch werk en de foto's (die gedurende de workshops werden vervaardigd). Dat hebben we gedaan door die vernissageruimte in de loop van de voorstelling te laten veranderen in een welhaast hypertheatrale ruimte, waar het publiek zelf deel begint uit te maken van de verbeelde realiteit. Dat hebben we gedaan door het plein in 'live' tekeningen zintuiglijk te maken en door beeldenreeksen van het plein te projecteren.

En als dit alles - wat ik perfect zou kunnen begrijpen - nu geheel mistig en abstract blijft, dan moet ge maar eens kijken naar de compilatiefilm (5 min) van de voorstelling op onze website www.marthatentatief.be. Dan begrijpt ge het ineens helemaal!

9. heb op het juiste moment ongelooflijk veel geluk

Heb het geluk van op het juiste moment de juiste vraag te stellen. Heb het geluk van op het juiste moment het juiste boek te lezen. Heb het geluk van op het juiste moment op de juiste plaats te zijn. Heb het geluk van op het juiste moment in de repetitie de juiste keuze te maken. En vooral; heb het geluk met de juiste mensen samen te mogen werken. Mocht ergens uit de voorafgaande 5482 woorden blijken dat ik geheel eigenhandig 'de vernissage' heb bedacht en gemaakt, dan is dat geheel onwaar. Het is de bundeling van de krachten van zoveel mogelijk zo vrij mogelijk denkende mensen. Zoals dat hoort in het gesproken toneel over het ontembare leven aan het begin van de 21ste eeuw.

10. blijf voor eeuwig in de buurt wonen...

Blijf voor eeuwig in de buurt van het plein wonen, blijf uw personages en hun belevenissen in blogberichten (www.marthablog.be) opvolgen en blijf ter plaatse om te zien of de voorspelling waarmee 'de vernissage' eindigde ook werkelijk zal uitkomen;

En zo gaat het voort, altijd maar voort en verder. Nieuwe mensen zullen aanspoelen, jaar na jaar. Riet zal vertrekken om elders een vijfde leven te gaan leiden. Het paaltje van de firma Vialis zal auto's blijven verschalken. Trams zullen af en aan blijven rijden, dag en nacht. De bomen zullen knoppen, de bladeren zullen vallen, er zullen jonge gezinnen komen met bakfietsen die gaan zeggen; 'jamaar, die vuiligheid links en die vuiligheid rechts die moet wel opgekuist worden'. En ze zullen het over het zwerfvuil hebben en over het krot op de hoek en over de mensen zonder tanden in dat krot. Krotten zullen worden afgebroken en vervangen door 6 appartementen en een 'handelsgelijkvloer op een unieke locatie in de stad'. Shirley May Wong zal honderd jaar oud worden. Drie blonde kinderen zullen groot worden en het huis aan het plein verlaten. De vrouw die geacht wordt de datastroom te optimaliseren van het bedrijf dat straks Traxis zal heten, zal dankbaar zijn om de mooie jaren die zij nog met hem heeft mogen beleven. De nieuwe mensen zullen de hemel met satellieten blijven afspeuren en zullen hier onbegrijpelijke eilanden blijven vormen. De vrouw in de jas in het midden van het plein zal voorzichtig bruggen blijven bouwen tussen al die eilanden, al die mensen, al die levens en met liefde terugdenken aan de tijd dat het plein nog het plein was van de groepkes mensen, die nu op nieuwe achterafplekken in de stad hopen op een beter leven.

Einde. Applaus.